

Alicja Gałązka

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0002-6266-5038>

Drama w rozwijaniu kompetencji społecznych i emocjonalnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym

Wstęp, czyli słów kilka o historii rozwoju dramy w Uniwersytecie Śląskim

Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego to jeden z pierwszych ośrodków w Polsce, gdzie zaczęto zajmować się problematyką wykorzystywania dramy w edukacji i terapii. Najpierw był to Zakład Pedagogiki Twórczości i Metodologii Badań, który później został włączony do Katedry Pedagogiki Wczesnoszkolnej, by z kolei po kilku latach ponownie się wyodrębnić jako Zakład Pedagogiki Twórczości i Ekspresji Dziecka. Prowadzone przeze mnie badania dotyczyły głównie problematyki wykorzystywania dramy w nauczaniu języka angielskiego z uwzględnieniem kontekstu psychopedagogicznego, dlatego współpracowałam również z Instytutem Filologii Angielskiej. W Katedrze Pedagogiki Wczesnoszkolnej spora część prowadzonych przeze mnie badań była poświęcona tematyce wykorzystywania dramy w rozwijaniu potencjału kreatywnego, emocjonalnego i społecznego jednostki. Obszar prowadzonych dociekań badawczych wpisywał się w zagadnienia realizowane w licznych projektach międzynarodowych, stąd mój aktywny udział w prestiżowych działaniach międzynarodowych (np. EDERED – European Drama Encounter; MALTA Behind the curtain – Steady, ready, synergy; wykorzystania dramy w kształtowaniu europejskiego poczucia obywatelstwa w ramach projektu Comenius; DICE Drama Improves Key Lisbon Competences, projekt realizowany wraz z Uniwersytetem Gdańskim – prezentacja w Brukseli w Parlamencie Europejskim; D4LC – Drama for learning and creativity –

projekt realizowany wraz z National Drama Association z Wielkiej Brytanii oraz wiele innych międzynarodowych projektów).

Drama jako metoda wychowawcza i dydaktyczna zyskała ogromną popularność na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat w polskiej przestrzeni edukacyjnej, zarówno tej formalnej, jak i nieformalnej. Jest też szeroko wykorzystywana w edukacji oraz terapii młodzieży, dorosłych i dzieci. W ostatnich latach, kiedy obserwujemy coraz większe zagnębienie wśród dzieci, samotność oraz zaburzenia lękowe, szczególnie istotny wydaje się rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych.

Kompetencje społeczno-emocjonalne dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych

Okres rozwoju dziecka przedszkolnego i wczesnoszkolnego jest szczególnie istotny nie tylko ze względu na wzrost fizyczny, ale również na kształtowanie się kompetencji społeczno-emocjonalnych oraz poznawczych. To czas, kiedy dziecko buduje poczucie zaufania do innych, co oparte jest na stylu przywiązania, jaki się rozwija w jego relacji do osoby znaczącej. Wczesne doświadczenia z osobą znaczącą zostają niejako uwewnętrznione i stają się umysłowymi, dynamicznymi modelami siebie, które mają wpływ na samoocenę dziecka, sposób postrzegania innych oraz zdolność do współpracy. Dziecko uczy się efektywnej regulacji emocji, buduje poczucie własnej wartości oraz pozytywnej atrybucji zdarzeń i intencji innych. Okres przedszkolny to czas twórczości i inicjatywy i, co za tym idzie – kształtowania się poczucia kompetencji dziecka. Drama wykorzystywana w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej daje dzieciom możliwość swobodnego realizowania swoich pomysłów i inicjatyw w grupie, pozwala na swobodne badanie różnych zachowań społecznych oraz rozwija umiejętności współpracy.

Wiek przedszkolny i wczesnoszkolny to również ważny okres przygotowywania do pełnienia ról społecznych w przyszłości. Dziecko, jako uważny i wnikliwy obserwator życia, jest zainteresowane rolami społecznymi pełnionymi przez otaczające je znaczące osoby dorosłe. Dzięki obserwacji oraz ćwiczeniu różnych ról w zabawie dziecko nie tylko poszerza swoją wiedzę o świecie społecznym, ale również w sposób istotny zwiększa swoją samoświadomość, co w dużym stopniu wpływa na kształtowanie jego tożsamości kulturowej, społecznej i osobistej. Dziecko w tym wieku ma wielkie naturalne pragnienie poznawania świata, innych ludzi i siebie, zadaje pytania, dąży do aktywnej eksploracji otaczającej go rzeczywistości, wykorzystując zarówno swoje ciało, jak i umysł. Zabawa stanowi główną aktywność dziecka w wieku przedszkolnym i ważny czynnik w jego prawidłowym rozwoju. Zadaniem

nauczyciela jest podtrzymywanie naturalnej, spontanicznej chęci dzieci do eksplorowania rzeczywistości i eksperymentowania w świecie poprzez stwarzanie wielu okazji do różnorodnych sposobów doświadczania świata realnego i świata fantazji, do sondowania i analizowania w bezpiecznej przestrzeni różnych zachowań i reakcji. Dziecko mające odpowiednie pole swobody w twórczy i kreatywny sposób porusza się w poznawanym otoczeniu. Efektem podejmowanych przez dziecko działań w tym etapie jego życia staje się stopniowe odchodzenie od świata mocno osadzonego w rzeczywistości obiektywnej, zmysłowej, do świata, który może powstawać w umyśle, najpierw dzięki wyobraźni, a później stopniowo dzięki refleksji oraz od działań spontanicznych do działań reaktywnych, bardziej związanych z intencjonalnymi działaniami dziecka i samokontrolą swojego zachowania. Drama bazująca na naturalnej zdolności dziecka do zabawy stwarza optymalne warunki do stymulowania twórczej wyobraźni dziecka, rozwoju jego własnej tożsamości oraz wchodzenia w role społeczne.

Istota i znaczenie dramy

Termin „drama” pochodzi od greckiego *drao* i oznacza ‘działam’, ‘usiłuję’. W języku angielskim „drama” jest terminem definiującym jeden z trzech naczelnych rodzajów literackich, oparty (w odróżnieniu od epiki i liryki) na konstrukcji fabularnej. Polskojęzycznym odpowiednikiem tego zakresu znaczeniowego jest dramat. Drama funkcjonuje w języku polskim jako określenie metody dydaktyczno-wychowawczej. Krystyna Pankowska podkreśla, że dramę można definiować szerzej, „jako formę naturalnej aktywności człowieka, stanowiącej podstawę spontanicznych zachowań w autentycznych sytuacjach, jak również sposób naturalnego przyswajania tzw. wiedzy życiowej”¹ – i że na tego rodzaju założeniach możliwe jest zbudowanie teorii dramy edukacyjnej. Zauważmy, że poszukując pewnego zaplecza terminologicznego, przydatnego do sprecyzowania charakteru dramy, można odwołać się również do pojęcia dramatyzacji (ang. *dramatic play*). „Dramatyzacja” to termin, którym określa się praktyki, których wspólnym wyróżnikiem jest „strukturalna i znaczeniowa transformacja zdarzeń, zachowań i działań ludzkich w dramat”². Niewątpliwie, drama stanowi sposób

¹ K. P a n k o w s k a: *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2000, s. 10.

² P. P a v i s: *Słownik terminów teatralnych*. Tłum. S. Ś w i o n t e k. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 2001, s. 115.

edukacji poprzez działanie³ i szczególny proces lub – poprzez analogię do dramatyzacji – transformację, do której zaistnienia potrzebne jest uruchomienie zarówno intelektu, jak i emocji oraz wyobraźni jej uczestników. Jak zauważył Brian Way: „[...] podstawową definicją dramy mogłoby być po prostu ćwiczenie życia”⁴. Równie zasadniczo ujmuje sprawę K. Pankowska: „Najgłębszym przesłaniem dramy jest próba dania odpowiedzi na pytanie: co to znaczy żyć w sposób ludzki?”⁵. Z pewnością drama nie jest jedyną metodą, która aktywizuje czy to intelekt, czy emocje lub wyobraźnię uczestników procesu edukacyjnego. I zapewne edukacja, dostarczając wiedzy użytecznej, w jakimś sensie jest zawsze „przyuczeniem” do życia. Należy zgodzić się z następującą konstatacją B. Waya: „[...] drama nie będąc nowością, jest wyraźnie obecna zarówno w formie, jak i w treści każdego aktu edukacyjnego, jaki kiedykolwiek miał miejsce, zwłaszcza jeśli chodzi o rozwój całościowo pojmowanego człowieka”⁶. Specyficzny charakter dramy polega jednak na tym, że owo „przyuczenie” do życia nie polega na zgłębianiu modeli teoretycznych, ale na poznawaniu rzeczywistości – i siebie – poprzez działanie. Erving Goffman niezwykle trafnie uogólnił dramatyczny (czy dramowy) charakter rzeczywistości społecznej: „Scenariusz nawet w rękę niewprawnego aktora może ożyć dlatego, że samo życie ma konstrukcję dramatyczną”⁷. Drama edukacyjna nie jest niczym innym jak przywoływaniem owych konstrukcji dramatycznych w określonym celu, ukierunkowanym na rozwój szeroko pojmowanych kompetencji intelektualnych i emocjonalnych człowieka. Wszystkie rozgrywane w obrębie dramy sytuacje mają służyć poznaniu i samopoznaniu, są szansą „zdobycia bądź pogłębienia wiedzy o świecie, o sobie, o innych ludziach”⁸. Drama stanowi zatem jedną z najbardziej skutecznych metod wszechstronnego i harmonijnego rozwijania osobowości dziecka. W najbardziej ogólnym sensie drama to edukacja poprzez działanie włączające emocje i wyobraźnię⁹. Powinna aktywizować dyspozycje poznawcze człowieka, a zarazem wywoływać reakcje bezpośrednie.

³ D. Michałowska: *Drama w edukacji*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii, Poznań 2008.

⁴ B. Way: *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*. Tłum. K. Pankowska i E. Nerwińska. Warszawa: WSiP, 1990, s. 14

⁵ K. Pankowska: *Pedagogika dramy...*, s. 17.

⁶ B. Way: *Drama w wychowaniu...*, s. 10.

⁷ E. Goffman: *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Tłum. H. Datner-Śpiewak, P. Śpiewak. Warszawa: Wydawnictwo KR, 2000, s. 100.

⁸ K. Pankowska: *Pedagogika dramy...*, s. 22.

⁹ K. Johnstone: *Impro for Story-tellers*. London: Routledge, 1999; N. McCaslin: *Creative Drama in the Classroom and Beyond*. London: Longman, 1996; A. Maley: *A Roomful of Human Beings*. Singapore: RELC Guidelines, 1984;

Z pewnego – może uproszczonego, ale w pełni uprawnionego – punktu widzenia, życie stanowi sztukę zadawania pytań i poszukiwania na nie odpowiedzi. Każda edukacja jest swoistym wyprzedzaniem czy proponowaniem pytań. Każdorazowo w procesie uczenia, poza autorytarnym, zakłada się, wspólne dla nauczającego i uczącego się, poszukiwanie odpowiedzi na pytania. Odpowiedź może przybrać formę informacji albo doświadczenia. Drama jawi się jako działanie twórcze, ale jej charakter kreacyjny nie sprowadza się do powstawania, drogą pracy zbiorowej, obiektywnych produktów, lecz do ugruntowania pewnych postaw zarazem wobec siebie, jak i wobec świata. W najbardziej ogólnym sensie powinno to skutkować „ruchem myśli, uczuć i wyobraźni, [...] chęcią i potrzebą działania przeobrażającego”¹⁰.

Drama jako proces

Rozumienie dramy zmieniało się na przestrzeni lat głównie w krajach anglosaskich, ale również w Polsce pojęcie to zyskiwało nowe znaczenie i nowy wymiar. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku w Stanach Zjednoczonych i Australii sformułowano pojęcie procesu dramatycznego. Uznano, że drama zasadniczo różni się od ograniczonych improwizacji, skeczy, dramatyzowanych opowiadań i sztuk dramatycznych wykorzystywanych w procesie edukacji. Współcześnie w Wielkiej Brytanii terminy „drama edukacyjna” i „drama w edukacji” są niemal jednoznaczne z pojęciem procesu dramatycznego¹¹. Proces dramatyczny¹² to skoncentrowanie się na odkrywaniu dramatycznego świata stwarzanego przez prowadzącego zajęcia oraz ich uczestników, pracujących nad rozpoznaniem wspólnie doświadczanego świata fikcyjnego. Kluczową cechą procesu dramatycznego jest aktywna identyfikacja grupy z odkrywanymi fikcyjnymi rolami i sytuacjami oraz – na dalszym etapie – zrozumienie dzięki grze dramowej samych siebie i świata rzeczywistego, w którym się funkcjonuje. „Produktem końcowym” procesu dramatycznego jest zatem pogłębienie doświadczeń i wzbudzenie refleksji uczestników, a nie jakieś formy widowi-

M. Rittenberg, P. Kreitzer: *English Through Drama*. San Francisco: Alemany Press, 1981.

¹⁰ I. Wojnar: *Teoria wychowania estetycznego – zarys problematyki*. Warszawa: PWN, 1984, s. 257.

¹¹ A. Gałązka: *Motywacyjna rola dramy w glottodydaktyce*. Kraków: Impuls, 1999.

¹² A. Owens, K. Barber: *Mapping Drama. Creating, Developing & Evaluating Process Drama*. Carlisle: Caryl Press, 2001.

ska, odtwarzające możliwe sytuacje społeczne i mające walor prezentacji określonych problemów. Jedną spośród najważniejszych badaczy i praktyków dramy – Dorothy Heathcote – stoi na stanowisku, że drama nie przynosi wyłącznie fabuł opowiadanych na nowo poprzez działanie, ale kreuje sytuacje mające konfrontować ludzi z sobą oraz zmieniać ich postawy¹³. Proces dramatyczny wyraża różne aspekty świata. Może przybierać formę nielinearną i łamać tradycyjny układ przyczynowo-skutkowy, tworząc (inaczej niż w akcji twórczości teatralnej) strukturę autonomiczną i jednorazową, która nie ma znaczeniowego odpowiednika w świecie rzeczywistym.

Związek dramy z zabawą – efekt Arystotelesa

Niepodważalny jest związek dramy z zabawą. Klasyczna już definicja sformułowana przez Johana Huizingę głosi: „Zabawa jest dobrowolną czynnością lub zajęciem, dokonywanym w pewnych ustalonych granicach czasu i przestrzeni według dobrowolnie przyjętych, lecz bezwarunkowo obowiązujących reguł, jest celem sama w sobie, towarzyszy jej zaś uczucie napięcia i radości i świadomość odmienności od zwyczajnego życia”¹⁴. Dramę trudno jednak uznać za czynność będącą celem w samym sobie. Wchodzenie w role i konkretne ćwiczenia podporządkowane są bowiem odpowiednio sprecyzowanym celom dydaktycznym i wychowawczym. Jednak podobnie jak zabawa, drama jest zawsze modelowym zachowaniem, a sprawowane role pozwalają odkrywać nowe przestrzenie zarówno wewnętrzne (odnoszące się do życia psychicznego), jak i zewnętrzne (związane z życiem społecznym). Może dostarczać radości towarzyszącej zabawie, powinna wywoływać określone reakcje uczestników, zmieniać ich sposób myślenia, odczuwania i zachowania. Dzięki temu rozszerza się u dziecka wiedza o świecie, pojmowana w kategoriach intelektualnych i emocjonalnych. Zabawa łączy się z wysiłkiem fizycznym i emocjonalnym prowadzącym do odkrywania nowej natury świata. Podobne reguły obowiązują w grze dramatycznej. Edukacyjne aspekty zabawy idą w parze z jej walorami terapeutycznymi. Zabawa nigdy nie jest bezinteresowna, gdyż, niezależnie od stopnia spontaniczności, polega na odgrywaniu ról o charakterze społecznym, a podejmowana z innymi – uczy współpracy nad

¹³ A. Gałązka: *Future Learning System. Drama w nauczaniu języka angielskiego. Perspektywa psychopedagogiczna*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.

¹⁴ J. Huizinga: *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*. Tłum. M. Kurcaka, W. Wirpsza. Warszawa: Czytelnik, 1985, s. 48.

realizacją celu wykraczającego poza potrzeby jednostkowe. Drama podtrzymuje właściwą naturze dziecka ekspresję, skłonność do zabawy i naśladowania. Peter Slade twierdzi, że kontakt dziecka z elementami sztuki dramatycznej następuje w okresie, kiedy nie odróżnia ono jeszcze świata subiektywnego od obiektywnego. Podejmowanie samodzielnych zabaw jest zatem swoistą syntezą doświadczeń dziecka, dających początek jego twórczej działalności, dokonywaniem prób wchodzenia w role, a tym samym umożliwiających pełniejsze poznanie świata i siebie¹⁵. Drama pozwala dziecku na eksperymentowanie, przyglądanie się sytuacji z różnorodnych punktów widzenia. Tym samym ćwiczy różne warianty zachowań i pozwala wcielać się w różne osoby.

Według Stefana Szumana: „Małe dzieci, zwłaszcza przedszkolaki, bawią się najchętniej w to, co sobie wyobrażą lub przedstawiają¹⁶”. Szuman zwraca uwagę na to, że „dziecko samo układa, gra, a czasie gry tworzy, rozwija swoją zabawę, czyli swój teatr¹⁷”. Jest ono równocześnie autorem tekstu, czyli scenariusza, reżyserem i inscenizatorem, autorem, i to autorem grającym na przemian różne role, a w końcu widzem i słuchaczem własnej gry oraz gry innych dzieci, które z nim wspólnie się bawią. Niewątpliwie, w zabawie odnajdziemy źródła najprostszych form gier dramowych i pełnej dramy¹⁸.

Drama edukacyjna wymaga gotowości jej uczestników do zabawy i otwarcia. Bez takiego nastawienia niemożliwe jest zobaczenie rzeczywistości w nowym świetle i zgoda na dystans do siebie, bez którego nie powiedzie się próba bycia w grze kimś innym niż sobą. Drama pozwala usunąć przeróżne blokady emocjonalne, zrywa z utrwalonymi nawykami postrzegania siebie i świata, stanowi założenie, że uczestnicy będą bawić się własnymi pomysłami, myślami, uczuciami, traktując plastycznie własne dyspozycje psychiczne i fizyczne. Dzięki temu jest twórczą metodą pracy nie tylko z dziećmi, ale i z młodzieżą oraz dorosłymi. Drama zachęca, aby podjąć działania w świecie fikcji, ale przeżycie sytuacji fikcyjnej ułatwia zmianę siebie w rzeczywistości. Ćwiczenie nowych zachowań powoduje powstanie nowych, pozytywnych nawyków i adekwatnych mechanizmów zachowań.

¹⁵ M. Rittenberg, P. Kreitzer: *English Through Drama...*; J. Seely: *In Context. Language and Drama in the Secondary School*. Oxford: Oxford University Press, 1976.

¹⁶ A. Gałązka: *Drama kreatywna a inteligencja emocjonalna. Przykład wykorzystania wybranego modelu badań empirycznych*. „Chowanna” 2011, T. 1 (36).

¹⁷ K. Pańkowska: *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2000, s. 41.

¹⁸ S. Kao, C. O'Neill: *Words Into Worlds. Learning a Second Language Through Process Drama*. London: Ablex Publishing Corporation, 1998.

Życie to nieustanny proces uczenia się. Od najmłodszych lat aż do późnej starości człowiek karmiony jest wciąż nowymi informacjami. Uczestnicząc w tej podróży zdobywania wiedzy, obserwuje się różne typy i style uczenia się, poddaje się refleksji własne doświadczenia, ocenia nauczycieli. Suma doświadczeń pozwala uświadomić sobie indywidualne preferencje związane z przyswajaniem i generowaniem informacji. Każdy posiada odmienne wyobrażenia odnoszące się do tego, co uznaje się za efektywne nauczanie, ale wszyscy uczący się są zgodni co do tego, że zasadniczą korzyść z przyswajania wiedzy i nowych informacji wynika z tego, że okazują się one przydatne w życiu. Analizując własne doświadczenie związane z procesem uczenia się i zapamiętywania, wiemy, że najłatwiej zapamiętujemy i najdłużej pamiętamy to, co zawierało pewne elementy dramatyczne¹⁹ i było nasycone emocjami. Doświadczenia zdobyte przez dziecko we wczesnym okresie edukacji ma szczególnie istotne znaczenie – doświadczenia emocjonalne przyjmują niejako postać markerów emocjonalnych obecnych przez całe życie. Życie bez dramaturgii jest nudne i szare. Podobnie jest z edukacją i procesem nauczania. Howard Gardner w teorii inteligencji wielorakiej podkreśla, że w tradycyjnym systemie edukacyjnym, dalekim od naturalnego kształcenia, oczekiwanie efektu zastępuje rzeczywiste uczenie się. Rzeczywisty proces uczenia się to tymczasem taki proces, który stymuluje do działania, wywołuje trwałą zmianę w postawach, systemie wartości i w systemie poznawczym dziecka²⁰.

Struktura dramatyczna opisana przez Arystotelesa jest bardzo prosta do zrozumienia i w klasycznym ujęciu to propozycja stworzenia sztuki dramatycznej w taki sposób, by miała ona trwały i wszechstronny wpływ na odbiorcę. Warto zauważyć, że wszystkie dramaty, zarówno klasyczne, jak i współczesne, zawierają pewne elementy struktury proponowanej przez Arystotelesa wiele wieków temu. Arystoteles twierdził, że jednostka nie uczy się efektywnie, jeśli nie jest w jakimś stopniu „zabawiana”. W tym stwierdzeniu Arystoteles definiuje zabawę jako pełne zaangażowanie umysłu, a nie pustą, bezmyślną

¹⁹ J. Challen: *Drama Casebook: A Chronicle of Experience*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd., 1973; A. Frost, R. Yarrow: *Improvisation in Drama*. London: Macmillan, 1990; J. Hodgson: *The Uses of Drama*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd, 1977; J. Hodgson, E. Richards: *Improvisation*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd 1967; K. Johnstone: *IMPRO: Improvisation and the Theatre*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd, 1981.

²⁰ A. Gałązka: *Drama stymulatorem myślenia twórczego dzieci w nauczaniu języka angielskiego*. W: *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej kulturowej i oświatowej*. Studia – rozprawy – praktyka. Red. S. Juszczyk, M. Kisiel, A. Budniak. CD-ROM. Katowice 2011.

rozrywkę. W *Poetyce* podkreśla najbardziej istotne elementy struktury dramatycznej, a opracowane przez niego zasady konstruowania sztuki teatralnej, chociaż sięgają czasów starożytnych, wciąż pozostają aktualne. W procesie nauczania ważne jest stworzenie atmosfery, w której uczący się czuje się bezpieczny. By wyjść poza teraźniejszość, potrafi zająć pozycję *meta-* i przejść na głębszy poziom rozumienia. Dzieci w okresie wczesnoszkolnym mają szczególnie rozwinięte potrzeby poczucia bezpieczeństwa, które drama w swej istocie zapewnia.

Drama wydaje się metodą nauczania, w której uwzględniono wiedzę o uczącym się, procesie uczenia się oraz rzeczywistości społecznej, która powinna być kontekstem każdej edukacji. Hoffman twierdzi²¹, że zdolność empatii skłania człowieka do przestrzegania pewnych zasad moralnych i podejmowania działań moralnych. Drama to metoda mająca ogromny wpływ na rozwój zdolności empatycznych oraz umiejętności werbalnej i niewerbalnej komunikacji społecznej już u dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym.

Drama w rozwoju dziecka

W ostatnich latach prowadziłam wiele badań dotyczących wykorzystywania dramy w edukacji wczesnoszkolnej dotyczących rozwoju inteligencji emocjonalnej dzieci, poczucia kontroli i sprawstwa, rozwoju kompetencji społecznych, które dowiodły ogromnej skuteczności dramy w tym zakresie. Drama jest edukacją poprzez działanie włączające emocje i wyobraźnię. Jej wyjątkowość polega na ożywianiu dyspozycji poznawczych dziecka, a zarazem wywołaniu reakcji bezpośredniej. Drama jest formą naturalnej aktywności dziecka stanowiącą potrzebę spontanicznych zachowań w autentycznych sytuacjach, jak również sposobem naturalnego przyswajania wiedzy życiowej. Sprzyja wydobyciu i rozwijaniu najbardziej pożądanym cech osobowości dziecka, wzmacnia wiarę w siebie. Drama spełnia funkcję wychowawczą, jej przedmiotem jest bowiem nie tylko konkretny uczeń, ale i relacje rówieśnicze. Wzmacnia zatem więź koleżeńską, grupową oraz poczucie współpracy i współodpowiedzialności. Wartość metody dramy w wychowaniu wydaje się nieoceniona, poprzez wywołanie bowiem procesów wymagających współdziałania promuje postawy społeczne i rozwija umiejętności współpracy. Jest również oparta na zasadach obowiązujących w każdej grze, ponieważ posiada zdefiniowany obszar działania i wymaga szczegółowego opracowania. Drama jest więc

²¹ A. Smith: *Przyspieszone uczenie się w klasie*. [Tłum. A. Gąłk a]. Katowice: WOM, 1997.

„grą w tworzenie” w ramach określonych celów²². Obszary tematyczne o znaczeniu wychowawczym to na przykład nauka, praca, zdrowie, rodzina, rozrywki, podróże.

Drama może być także ważnym narzędziem psychoterapeutycznym w kształtowaniu kompetencji emocjonalnych i społecznych dziecka – rozładowuje konflikty, napięcia psychiczne, pomaga w nawiązywaniu emocjonalnych kontaktów z otoczeniem. Dzięki dramie dziecko obserwując różne zachowania, dochodzi samodzielnie do najlepszych rozwiązań, a tym samym uczy się unikać błędów w życiu. Siłę dramy dostrzega się w wykorzystaniu autentycznej potrzeby dzieci bycia w świecie nierzeczywistym, przyjemności przebywania w sferze fantazji, w wymarzonych rolach. Siła dramy polega też na możliwości wykorzystania społeczno-wychowawczych i poznawczych funkcji zabawy. Zabawy dziecka w wieku przedszkolnym P. Slade nazywa dramą dziecięcą. Dziecko już bowiem w przedszkolu ma możliwość słuchania bajek, opowiadań, ogląda obrazki, słucha muzyki, tańczy, śpiewa, recytuje. W działalności tej nie tylko rozwija zainteresowania, ale też zaspokaja potrzeby wyrażania siebie²³. Małe dzieci – o czym już wspominałam – najchętniej bawią się w to, co sobie wyobrażają. Zabawy takie wymyślają najchętniej same, mimo że naśladują w nich zwykle rzeczywistość ludzi dorosłych i sceny z ich życia. W zabawach takich ogromną rolę gra fantazja dziecka i dlatego zabawy stają się często po prostu zainscenizowanymi i odgrywanymi bajkami.

Drama pozwala dziecku, poprzez ekspresję i mimikę, na komunikację, przy ograniczonych możliwościach wyrazu. Drama powinna być zawsze skoncentrowana na dziecku. Jest działaniem praktycznym i bezpośrednim, próbą łączenia tego, co osobiste i intuicyjne, z tym, co obiektywnie poznawcze. Drama wnosi do nauczania wymiar akcji przez wyobrażone użycie czasu, przestrzeni i osób. Jest również społeczną formą wywoływania i interpretowania zachowań ludzkich w wyobrażonej akcji, zachowań, które korespondują z sytuacjami realnego życia. Stanowi też doskonały trening kompetencji emocjonalno-społecznych.

²² D. Heathoche: *Drama i wychowanie. Elementy metodyki pracy z grupą*. Cz. 2. „Drama” 2000, nr 33, s. 9.

²³ P. Slade: *An Introduction to Child Drama*. London: University of London Press, 1960.

Podsumowanie

Kompetencje społeczno-emocjonalne to podstawa funkcjonowania człowieka w okresie zarówno nauki szkolnej, jak i dorosłości. Coraz częściej obserwujemy brak zrozumienia i wzajemnej akceptacji w relacjach nauczyciel – uczeń. Lawinowo wzrasta odsetek dzieci i młodzieży z trudnościami w zakresie zdrowia psychicznego oraz liczba dzieci i młodzieży stosujących przemoc i naruszających prawo. Fakty te wskazują na ogromną potrzebę rozwijania już od najmłodszych lat umiejętności i kompetencji społecznych, takich jak: empatia, zdolności komunikowania się, umiejętności rozwiązywania problemów w relacjach z innymi, zdolność do współpracy, zdolność do przyjęcia krytyki, respektowanie zasad, poczucie odpowiedzialności, poczucie własnej wartości, a także uwzględniania ich w programach kształcenia. Drama to metoda, która z powodzeniem rozwija kapitał społeczny dziecka i kształtuje jego zdolności kształtowania relacji oraz radzenia sobie z emocjami i stanowi pewnego rodzaju remedium na często obserwowaną instrumentalizację edukacji i depryzację potrzeb emocjonalnych. Hiperstymulacja poznawcza, jakiej doświadczają dzieci już od najmłodszych lat, nie koresponduje z rozwojem społeczno-emocjonalnym. Drama jako metoda zapewniająca holistyczne podejście do procesu uczenia odpowiada na wyzwania współczesności.

Bibliografia

- Challen J.: *Drama Casebook: A Chronicle of Experience*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd., 1973.
- Frost R.Y.: *Improvisation in Drama*. London: Macmillan, 1990.
- Heathcote D.: *Drama i wychowanie. Elementy metodyki pracy z grupą*. Cz. 2. „Drama” 2000, nr 33, s. 9.
- Gałazka A.: *Drama in the Bilingual Nursery in Poland*. „The Learning Teacher Magazine. The Learning Teacher Network” 2012, no. 3.
- Gałazka A.: *Drama kreatywna a inteligencja emocjonalna. Przykład wykorzystania wybranego modelu badań empirycznych*. „Chowanna” 2011, T. 1 (36).
- Gałazka A.: *Drama stymulatorem myślenia twórczego dzieci w nauczaniu języka angielskiego*. W: *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej kulturowej i oświatowej. Studia – rozprawy – praktyka*. Red. S. Juszczyk, M. Kisiel, A. Budniak. CD-ROM. Katowice 2011.

- Gałązka A.: *Future Learning System. Drama w nauczaniu języka angielskiego. Perspektywa psychopedagogiczna*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.
- Gałązka A.: *Motywacyjna rola dramy w glottodydaktyce*. Kraków: Impuls, 1999.
- Gałązka A., Krasoń K.: *Drama Movement Techniques and Formation of Self – Creative Competencies of a Child at the Early School Age – Initial Approach*. „Drama Research – International Journal of Drama in Education” 2011, vol. 2, no. 1.
- Goffman E.: *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Tłum. H. Datner-Śpiewak, P. Śpiewak. Warszawa: Wydawnictwo KR, 2000.
- Hodgson J.: *The Uses of Drama*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd, 1977.
- Hodgson J., Richards E.: *Improvisation*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd 1967.
- Huizinga J.: *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*. Tłum. M. Kurecka, W. Wirpsza. Warszawa: Czytelnik, 1985.
- Johnstone K.: *Impro for Story-tellers*. London: Routledge, 1999.
- Johnstone K.: *IMPRO: Improvisation and the Theatre*. North Yorkshire: Methuen Educational Ltd, 1981.
- Kao S., O'Neill C.: *Words Into Worlds. Learning a Second Language Through Process Drama*. London: Ablex Publishing Corporation, 1998.
- Maley A.: *A Roomful of Human Beings*. Singapore: RELC Guidelines, 1984.
- McCaslin N.: *Creative Drama in the Classroom and Beyond*. London: Longman, 1996.
- Michałowska D.: *Drama w edukacji*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii, 2008.
- Owens K.B.: *Mapping Drama. Creating, Developing & Evaluating Process Drama*. Carlisle: Carel Press, 2001.
- Pankowska K.: *Drama jako twórcza metoda edukacyjna*. W: *Dydaktyka twórczości. Koncepcje, problemy, rozwiązania*. Red. K.J. Szmidt. Kraków: Impuls, 2003.
- Pankowska K.: *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2000.
- Pavis P.: *Słownik terminów teatralnych*. Tłum. S. Świontek. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 2001.
- Rittenberg M., Kreitzer P.: *English Through Drama*. San Francisco: Alemany Press, 1981.
- Seely J.: *In Context. Language and Drama in the Secondary School*. Oxford: Oxford University Press, 1976.

- Slade P.: *An Introduction to Child Drama*. London: University of London Press, 1960.
- Smith A.: *Przypieszone uczenie się w klasie*. [Tłum. A. Gałązka]. Katowice: WOM, 1997.
- Way B.: *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*. Tłum. K. Pankowska i E. Nerwińska. Warszawa: WSiP, 1990.
- Wojnar I.: *Teoria wychowania estetycznego – zarys problematyki*. Warszawa: PWN, 1984.
- Yarrow FR.: *Improvisation in Drama*. London: Macmillan 1990.

Alicja Gałązka

Drama in Developing Social and Emotional Competences of Early Schoolchildren

Summary: The article presents the problem of using drama in the development of social and emotional competences of children in early school age. In preschool and early school age children undergo many dynamic developmental changes, especially in the area of social, emotional, cognitive and communication development. All these changes help children better understand and organize the world around them and think about it in a creative and increasingly independent and complex way. Children develop their metacognitive abilities, they better understand their own emotions and behavior, and at the same time, assimilate the norms and principles of social life. In the article, the author points to the possibility of using drama to support emotional and social development of a child. Drama, thanks to the fact that it oscillates between fiction and reality, gives the possibility of safe exploration of various social and moral attitudes and expression of emotions. The article is a kind of summary of the most important notions and dimensions of the use of drama in work with children of early school age in the last two decades.

Keywords: drama, social and emotional competences of children

Alicja Gałązka

Das Drama in der Entwicklung von sozialen und emotionalen Kompetenzen bei Kindern im frühen Schulalter

Zusammenfassung: Der vorliegende Beitrag beschreibt die Benutzung des Dramas in der Entwicklung von sozial-emotionalen Kompetenzen der Kinder im frühen Schulalter. Im Vorschulalter und im frühen Schulalter finden zahlreiche dynamische Entwicklungsänderungen insbesondere im Bereich sozial-emotionaler, kognitiver und kommunikativer Entwicklung statt. Alle diese Änderungen helfen den Kindern, die sie umgebende Welt zu verstehen, zu ordnen und sie auf schöpferische, selbständige und immer komplexere Art und Weise wahrzunehmen. So entwickeln die Kinder ihre metakognitiven

Fähigkeiten, sind sich ihrer Emotionen und ihres Verhaltens bewusster und eignen sich zugleich Normen und Regeln des sozialen Zusammenlebens an. Da ein Drama zwischen Fiktion und Wirklichkeit schwankt, ermöglicht es verschiedene sozial-moralische Einstellungen zu manifestieren und Emotionen auszudrücken. Der Beitrag ist ein gewisser Überblick über wichtigste Begriffe und Anwendungsbereiche des Dramas in der Arbeit mit Kindern im frühen Schulalter in den letzten zwei Dekaden.

Schlüsselwörter: Drama, sozial-emotionale Kompetenzen der Kinder